

УДК 316.334.23:39

ЧИННИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТНІЧНОГО БІЗНЕСУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Перевезій Олена Анатоліївна – пошукачка кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

У статті розглядаються питання впливу різного роду чинників на територіально-географічне розміщення та функціонування етнічного бізнесу у сучасному світі. Серед них – поліетнічність, мобільність робочої сили (міграції), міжетнічна толерантність, політика держав стосовно мігрантів. Дія цих чинників аналізується у поліетнічних країнах Північної Америки та Європи.

Ключові слова: етнічний бізнес, поліетнічність, мобільність робочої сили, міжетнічна толерантність, іммігранти.

В статье рассматриваются вопросы влияния разного рода факторов на территориально-географическое размещение и функционирование этнического бизнеса в современном мире. Среди них – полиэтничность, мобильность рабочей силы (миграции), межэтническая солидарность, политика государств в отношении мигрантов. Действие этих факторов анализируется в полиэтничных странах Северной Америки и Европы.

Ключевые слова: этнический бизнес, полиэтничность, мобильность рабочей силы, межэтническая солидарность, иммигранты.

The article examines issues of impact of different factors upon territorial/ geographical location and functioning of ethnic business in contemporary world. Among those are poliethnicity, labor force mobility (migrations), interethnic solidarity, state policy concerning migrants. Effects of these factors are analyzed in poliethnic countries of North America and Europe.

Keywords: ethnic business, poliethnicity, labor force mobility, interethnic solidarity, immigrants.

Актуальність теми пов'язана із зростанням ролі мігрантів у соціально-економічному розвитку багатьох країн та їх включенням у суспільне життя країн проживання, зокрема з прагненням бути активними акторами на їх ринках праці, започатковуючи свій власний середній і малий бізнес (етнічний бізнес).

Формування поліетнічності складу населення країн сучасного світу активно вивчається науковцями. У численних дослідженнях була підтверджена теза про те, що етнічний бізнес пов'язаний, передусім, з достатньою чисельністю представників тих чи тих етнічних спільнот, необхідних для його функціонування – його організаторів, його провідників (осіб, які безпосередньо задіяні у реалізації кінцевого продукту етнічного бізнесу) та споживачів (тут мова йде також і про тих, хто перебуває поза межами суто етнічних спільнот). Власне, мова йде про те, що етнічна диверсифікація є чинником функціонування етнічного бізнесу [1; 2; 3]. «Представники етнічних спільнот» поділяються на дві групи: 1) тих, хто відноситься до автохтонного населення, та тих, хто тривалий час перебуває у країні поселення (й їхні нащадки); 2) тих, хто прибув до країни нещодавно, власне тих, що складають категорію іммігрантів. Дослідники пов'язують функціонування етнічного бізнесу переважно з другою групою «представників етнічних спільнот» [4; 5; 6; 7; 8; 9]. Остання обставина спонукає нас концентрувати увагу на тих поліетнічних країнах, де іммігрантський компонент населення уже складає відчутну частку, або ж у найближчому майбутньому є потенційними реципієнтами іммігрантів.

Мета статті полягає у відтворенні чинників, які впливають на функціонування осередків етнічного бізнесу у поліетнічних країнах й які визначають ефективність його функціонування у тих чи тих регіонах сучасного світу.

Для з'ясування ефективності функціонування етнічного бізнесу на національному, регіональному, а останнім часом і на міжнародному, рівнях необхідно проаналізувати роль низки чинників. Пропонуємо в основу такого аналізу покласти такі критерії: 1) особливості формування поліетнічності складу населення країн сучасного світу; 2) ступінь мобільності робочої сили у контексті переміщення людських ресурсів; 3)

рівень міжетнічної толерантності у країнах, де активно практикуються етнічний бізнес та етнічне підприємництво; 4) політика держав щодо функціонування етнічного бізнесу, зокрема їх мобілізаторів; 5) новітні форми функціонування етнічного бізнесу, пов'язані з транснаціональністю його носіїв.

Соціологічне вивчення чинників розвитку етнічного бізнесу передбачає аналіз не тільки особливостей формування поліетнічності складу населення країн сучасного світу, а також розміщення етнічного бізнесу і активність його мобілізаторів. Зважаючи на це, ми сконцентрували увагу на країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах Америки, Канаді. У контексті потенційного розвитку етнічного бізнесу до аналізу тенденцій його розміщення долучаємо також і Росію. Нагадаємо, що перелічені країни і переважна більшість країн ЄС є країнами з поліетнічним складом населення, або ж для значної його частини етнічні маркери відіграють суттєву роль.

Отже, визначившись з регіональним чинником, ми, базуючись на запропонованих вище принципах (поліетнічність, етнічно маркована підприємницька активність, мобільність робочої сили взагалі і іммігрантської зокрема), визначаємося і з конкретними країнами, які перебуватимуть у центрі нашої уваги. Серед країн Європейського Союзу – це Австрія, де крім австрійців, які складають 91,1 %, мешкають вихідці із колишньої Югославії (босняки, серби, словенці, хорвати) – 4,0 %, турки – 1,6 %, німці – 0,9 % та представники інших етнічностей – 2,4 %; Бельгія з її 58,0 % фламандців, 31,0 % валонців та 11,0 % вихідцями з різних країн світу і змішаного населення; Велика Британія також вирізняється поліетнічним складом свого населення: англійці – 83,6 %, шотландці – 8,6 %, валлійці – 4,9 %, північноірландці – 2,9 %, чорні – 2,0 %, індійці – 1,8 %, пакистанці – 1,3 %, мешканці змішаного походження – 1,2 % та інші (вихідці із країн Азії, Африки, колишнього Радянського Союзу тощо) – 1,6 %; тощо Данія, де поряд з етнічними данцями [10] мешкають вихідці із інших скандинавських країн, німці, турки, іммігранти із арабських та африканських країн; Іспанія заселена етнічними іспанцями, вихідцями із середземноморських та іммігрантами із східноєвропейських країн; в Італії, хоча італійці складають понад дев'яносто відсотків населення країни, виділяються невеличкі кластери вихідців з Албанії, Німеччини, Словенії, Франції, України; Нідерланди – голландці складають 83,0 % усього населення, а серед інших 17,0 % - 8,0 % вихідці із західних країн і 9,0 % із азійських, арабських, африканських та східноєвропейських країн; Німеччина, складаючись із 91,5 % із німців, має на своїй території 2,4 % турків, 0,7 % італійців, 0,4 % греків, 0,4 % поляків та ще 4,6 % носіїв інших етнічностей; у Франції до етнічних французів додаються громадяни і негромадяни азійського, арабського, африканського та слов'янського походження; у Швейцарії за етнічним походженням виділяються німецькомовне населення (65,0 %), франкомовне населення (18,0 %), італійськомовне населення (10,0 %), ретороманськомовне населення (1,0 %), вихідці із азійських, арабських, африканських, європейських країн (6,0 %); у Швеції, де етнічні шведи значно переважають усі разом узяті етнічності, проживають такі меншини, як фіни і саами, данці, греки, норвежці, турки, а також вихідці із колишньої Югославії.

Дві північноамериканські країни, у яких досить таки активно розвивається етнічний бізнес, традиційно є поліетнічними, при цьому значна частина їх населення – іммігрантського походження. Так, у Канаді вихідці із Британських островів становлять 28,0 %, канадці французького походження – 26,0 %, представники інших європейських країн складають 15,0 %, туземне населення (індіанці ті інуїти) – 2,0 %, вихідці із азійських, арабських та африканських країн – 6,0 %, досить відчутною є частка канадців змішаного етнічного походження – 26,0 % [10]. Достатньо розмаїтий етнічний склад населення Сполучених Штатів Америки. Білого населення тут налічується 73,1 %, чорного – 12,4 %, американці латиноамериканського походження становлять 12,5 %, азійців – 4,4 %, індіанців та представників інших туземних груп тут проживає 0,94 %, представників інших расових спільнот – 5,0 %, так званих мультирасових американців – 2,3 % [11].

Оскільки Росія є однією з найбільш диверсифікованою в етнічному плані країною, а в останні роки вона перетворюється в одного із найбільших реципієнтів іноземної робочої сили і тут таким чином, особливо у великих містах, виникають осередки для культивування етнічного бізнесу, то варто звернути увагу і на етнічний склад її населення: етнічні росіяни – 79,8 %, татари – 3,8 %, українці – 2,0 %, башкири – 1,2 %, чуваші – 1,1 %, інші, які становлять менше одного процента (кожна спільнота окремо), разом дають 12,1 % [10]. Приплив іммігрантів до російських мегаполісів формує міський простір для занять етнічним бізнесом і вони поряд з великими містами інших поліетнічних країн утворюють сприятливе середовище для розвитку етнічного підприємництва і середнього та дрібного бізнесу.

Із наведених даних про етнічний склад населення вище перелічених країн стає очевидним, що цей склад формувався двома шляхами – із місцевого населення і прибулого – іммігрантів та їх нащадків. Саме останні, як було доведено дослідниками проблеми і про що ми згадували вище, є середовищем для організації і розвитку етнічного бізнесу, тому логічним виявляється звернути особливу увагу на цей компонент контексту його функціонування.

Серед чинників розвитку етнічного бізнесу ми виділяємо ступінь мобільності робочої сили у контексті переміщення людських ресурсів. Упродовж тривалого історичного періоду відсоток іммігрантів у загальній кількості їх населення залишається досить відчутним. Динаміка приросту іммігрантів у США була такою: 2000 р. – 10,7 %, 2005 р. – 12,1 %, 2010 р. – 12,9 %, 2011 р. – 13,0 % [12, р.307]. Подібною була динаміка зростання частки народжених поза межами країни, тобто прибулих (іммігрантів), і у Канаді: 2000 р. – 17,4 %, 2005 р. – 18,7 %, 2010 р. – 19,9 %, 2011 р. – 20,1 % [12, р.241]. Серед країн з відносно високим відсотком населення вихідців із інших країн (продуктивне середовище для етнічного бізнесу) – такі країни Європейського Союзу: Люксембург (62,8 %), Естонія (25,0 %), Австрія (10,4 %), Кіпр (10,1 %), Німеччина (9,8 %), Бельгія (9,0 %), Греція (8,8 %), Іспанія (7,0 %), Франція (5,9 %), Ірландія (5,6 %), Швеція (5,6 %), Велика Британія (5,3 %), Данія (5,3 %), Норвегія (4,7 %), Нідерланди (4,5 %), Італія (3,6 %) [13, р. 7]. У середньому у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 2011 р. ті, хто народився поза межами країни проживання, склали 12,5 % від усього населення країни; за десятиліття (2001-2011 рр.) їх збільшилося на 2,3 % [12, р. 17]. За темпами зростання цього сегменту населення країн ОЕСР вони наближаються до США і Канади.

Зауважимо: за період з 2001 по 2011 рр. іммігранти забезпечили 40 % приросту населення у країнах [12, р. 13]. Найчастіше іммігранти прибували до Німеччини (їх приріст у 2011 році становив 31,0 %), до Австрії (відповідно – 27,0 %) та Ірландії (відповідно – 41,0 %) [12, р. 19]. Далі розташувалися Фінляндія, Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Франція. Щоправда, останнім часом до деяких країн спостерігалось певне зменшення імміграційних потоків: на 11,0 % до Італії у порівнянні з 2010 роком. Такі тенденції були властиві навіть для традиційно іммігрантських країн США (на 17,0 %) і Канади (11,0 %) [12, р.19].

Власне, покликаючись на факт перманентного імміграційного процесу, можна стверджувати, що у названих (та у багатьох інших) країнах постійно зберігається середовище для стимулювання розвитку етнічного бізнесу. Дві обставини дають підстави для такого твердження. По-перше, робоча сила, яка представлена тими, хто народився поза межами країни проживання (у зарубіжних джерелах – *foreign-born labour force*), є вагомим чинником їх соціально-економічного розвитку. По-друге, серед цієї частки зайнятого населення – значний відсоток самозайнятих (*self-employed*), що є характерною рисою функціонування етнічного бізнесу. Важливим є і переважання серед *foreign-born labour force* тимчасово зайнятої робочої сили над постійно зайнятою.

Дослідники зазначають, що осередки етнічного бізнесу розміщуються по країнах нерівномірно й рівень його розвитку та активність його функціонування відрізняється від країни до країни, що пов'язано з тенденціями розвитку підприємництва взагалі. За даними «Глобального моніторингу підприємництва (Global Entrepreneurship Monitor)», найбільш сприятливою для цього є атмосфера у таких країнах, як Канада, Сполучені Штати Америки, Австралія і Нова Зеландія (індекс «Тотальної підприємницької активності – Total Entrepreneurial Activity (TEA)» складає 9,4; натомість у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку – 6,8, а у членах Європейського Союзу – 5,1) [2, р. 2].

Таку ситуацію з можливостями розвитку підприємництва, у тому числі і етнічного, дослідники цього феномену пов'язують з культурними традиціями і інституціями. Зокрема йдеться про таке: ті структури, які, власне, мають опікуватися розвитком підприємництва, не надто гнучкі у цьому плані; до того ж у багатьох європейських країнах існують певні правові й адміністративні бар'єри на початкових етапах зародження підприємництва; підприємство та інноваційну діяльність у цьому плані стримують регулятивні правила та дещо консервативні культурницькі традиції [2, р. 2].

Розглянемо рівень міжетнічної толерантності у країнах, де активно практикуються етнічний бізнес і етнічне підприємство. Про стан міжетнічної толерантності у країнах, де активно практикується етнічний бізнес, можна судити на основі даних «Європейського соціального дослідження» (ESS), яке здійснюється за методикою англійського професора Роджера Джовела. З цією метою ми обрали відповіді на такі питання: 1) Чи можете Ви сказати, що належите до групи, яка у Вашій країні зазнає дискримінації? 2) З якої причини Ваша група зазнає дискримінації? 3) Як Ви вважаєте, приплив людей з інших країн в цілому руйнує чи збагачує культурне життя у Вашій країні? 4) Якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям тієї ж раси чи національності, що й більшість населення країни? 5) Якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям, які за національністю або расовою належністю відрізняються від більшості населення країни? 6) Якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям з бідніших країн за межами Європи?

Отже, стосовно рівня дискримінації (стверджувальна відповідь на питання), то вимальовується така картина (2005 – 2011 роки): Австрія (4,2 – 6,2); Бельгія (4,8 – 6,5); Велика Британія (10,6 – 14,1); Данія (3,4 – 4,3); Іспанія (4,4 – 5,7); Нідерланди (6,8 – 7,7); Німеччина (4,4 – 5,0); Норвегія (4,2 – 6,5); Франція (8,8 – 10,4); Швейцарія (3,5 – 5,4); Швеція (7,0 – 7,8) [14, с.102]. Із причин дискримінації ми обрали ті, які, на нашу думку,

безпосередньо пов'язані з впливом на функціонування етнічного бізнесу, а саме – колір шкіри або раса, релігія, мова, національність (етнічна належність). Аналіз відповідей респондентів дає можливість зробити наступні висновки для періоду, зазначеного вище: 1) найвищий індекс зафіксований щодо кольору шкіри – від 0,1 до 4,3. Тут вирізняються три групи країн: з низьким індексом – до 1,0 (Австрія, Данія, Німеччина, Норвегія, Швеція); з середнім індексом – у межах 1,0 – 2,0 (Бельгія, Іспанія, Нідерланди); з відносно високим індексом – понад 2,0 (Велика Британія, Франція); 2) релігія, залишаючись другим у переліку чинників дискримінації, у більшості випадків не є вагомим її чинником – у середньому він знаходиться на рівні 0,3 – 1,0. Щоправда, в Австрії, Данії, Іспанії, Норвегії, Франції цей індекс тільки у деякі роки перевищує 1,0, а у таких країнах, як Велика Британія, Нідерланди він знаходиться на рівні 1,6 – 4,3; 3) мова і національна (етнічна належність) респондентами практично не розглядаються як чинники дискримінації у суспільстві проживання – вони не досягають показника 1,0, за винятком Австрії (мова, 2005 р., 1,1) та Великої Британії (національна, етнічна належність – 2005-2009 рр., 1,4-1,5) [14, с. 103].

Стосовно значення мігрантів для культурного розвитку країн їх поселення (знову ж таки звертаємося до перерахованих нами вище країн), то тут оцінки, на наш погляд, досить стримані – принаймні, у діапазоні від 0 (культурне життя руйнується) до 10 (культурне життя збагачується), то вони знаходяться на рівні 4,8 (Австрія) – 6,99 (Швеція) [14, с. 107]. Зауважимо, що ще стриманішими виявляються оцінки, коли йдеться: а) про вплив мігрантів на економіку у діапазоні погано для економіки (0) – добре для економіки (10): від 4,35 – Австрія до 5,95 – Швеція; при цьому найнижчі показники для Великої Британії, Німеччини та Франції; б) про те, чи з припливом людей з інших країн країна поселення стає гіршим (0) чи кращим місцем для життя (10) – від 4,36 (Австрія) до 6,20 (Швеція) [14, с. 108].

Аналіз відповідей на наступні три питання (4, 5, 6), на нашу думку, є ключовим у визначенні рівня толерантності щодо різного роду етнофорів, а отже і мобілізаторів етнічного бізнесу. Можна сказати, що в основному населення поліетнічних країн прихильно ставляться до в'їзду у їх країни людей тієї раси або національності, що й більшість населення. Щоправда найбільш схвально вони ставляться до того, щоб дозволяти в'їзд «деяким таким людям» (від 45,5 % - Австрія до 56,2 % - Бельгія); відсоток тих, хто ратує за заборону їх в'їзду, - незначний (від 1,8 % - Данія до 14,9 % - Іспанія) [14, с.109]. Цікавою і розмаїтою є картина стосовно позиції допуску у свої країни людей, які за національністю або расовою належністю відрізняються від більшості населення країн в'їзду. Розглянемо ситуацію, згрупувавши відповіді на чотири такі питання:

Слід дозволити багатьом таким людям: Австрія – від 8,3 до 11,2 %; Бельгія – від 8,8 до 12,0 %; Велика Британія – від 8,4 до 10,2 %; Данія – від 10,7 до 14,5 %; Іспанія – від 10,9 до 14,2 %; Нідерланди – від 7,2 до 11,8 %; Німеччина – від 9,9 до 17,2 %; Норвегія – від 12,3 до 16,6 %; Франція – від 8,8 до 9,9 %; Швеція – від 29,3 до 35,1 %.

Слід дозволити деяким таким людям: Австрія – від 32,1 до 34,5 %; Бельгія – від 43,0 до 46,9 %; Велика Британія – від 40,2 до 44,0 %; Данія – від 35,0 до 44,7 %; Іспанія – від 31,9 до 34,1 %; Нідерланди – від 38,7 до 51,9 %; Німеччина – від 38,9 до 45,1 %; Норвегія – від 45,0 до 49,0 %; Франція – від 41,0 до 45,5 %; Швеція – від 50,8 до 52,4 %.

Слід дозволити лише небагатьом таким людям: Австрія – від 38,5 до 43,2 %; Бельгія – від 27,6 до 29,5 %; Велика Британія – від 32,5 до 36,0%; Данія – від 33,9 до 42,4 %; Іспанія – від 33,8 до 39,3 %; Нідерланди – від 28,3 до 38,9 %; Німеччина – від 28,1 до 34,5 %; Норвегія – від 30,5 до 35,5 %; Франція – від 32,4 до 38,2 %; Швеція – від 9,8 до 12,6 %.

Не дозволяти нікому: Австрія – від 10,6 до 11,9 %; Бельгія – від 12,8 до 18,3 %; Велика Британія – від 13,0 до 15,9 %; Данія – від 4,8 до 10,1 %; Іспанія – від 10,2 до 15,3 %; Нідерланди – від 6,8 до 13,0 %; Німеччина – від 7,5 до 13,6 %; Норвегія – від 3,4 до 6,5 %; Франція – від 8,2 до 14,2 %; Швеція – від 1,3 до 3,4 % [14, с. 110].

Що ж до переїзду у свої країни людей із бідніших країн із-за меж Європи, то мешканці європейських країн у своїй переважаючій більшості ставляться негативно. Вони радше схильні допускати у свої країни деяку їх кількість та небагатьох – таких, зазвичай, понад 75 відсотків. Натомість тих, котрі не проти, щоб до них прибувала велика маса із такої категорії іммігрантів, не перевищує 12 відсотків; винятками тут є хіба що Іспанія (10,8 – 17,6 %) та Швеція (27,8 – 33,8 %) [14, с. 111].

Аналіз наведених вище даних дозволяє стверджувати, що у більшості європейських країн сформувався соціокультурний контекст, який сприяє вибудовуванню толерантних відносин між представниками різних етнічностей, зокрема на основі більш позитивного, ніж негативного ставлення місцевого населення до тих, хто легально прибуває до країни поселення. Базуючись на даних європейського соціального моніторингу, можна таким чином ранжувати країни Європи (за рівнем толерантності ставлення їх населення до вихідців із інших країн, значна частина яких тим чи тим способом пов'язуються з етнічним бізнесом): Австрія, Данія, Німеччина, Норвегія, Швеція. Стосовно Сполучених Штатів Америки і Канади, то рівень міжетнічної толерантності, за винятками деяких періодів

у їх історії, був досить високим, що стало не останнім аргументом для переселення сюди людей з різних кінців світу. Окремі дані по Росії із згаданого дослідження дають підстави твердити, що рівень толерантності тут нижчий, ніж у згаданих країнах.

Важливу роль у розвитку етнічного бізнесу відіграє політика держав щодо його функціонування, у т.ч. по відношенню до мобілізаторів. У розвитку етнічного бізнесу, а отже і його територіально-географічному розміщенні велику роль відіграє політика держав щодо міграцій, оскільки саме мігранти є носіями і мобілізаторами цього виду бізнесу. У цьому контексті дослідники зазначають, що не дивлячись на те, що іммігранти мають високий економічний потенціал, реалізація котрого може принести значні вигоди для країни поселення, міграційна політика, зокрема європейських країн, стає більш жорсткою й більш селективною. Так, починаючи з 1990 р. у п'ятнадцяти європейських державах було проведено 92 реформи у національному міграційному законодавстві – більше ніж 5 реформ на рік.

Забезпеченню ефективності селективності імміграційного законодавства з урахуванням необхідності заповнення вільних робочих місць кожна із країн, яка приймає нову робочу силу, розробляє спеціальні заходи. Так, Канада скоротила список професій, на які потребується іноземна робоча сила (такий список складається згідно з Федеральною програмою «Кваліфікований робітник») і більш ретельно запроваджує систему відбору робочої сили на основі «бальної системи»; Нідерланди у рамках «Схеми висококваліфікованих мігрантів» розробили нові правила допуску мігрантів на національний ринок праці, прив'язавши їх до знання мови і рівня заробітної плати; Велика Британія, скорочуючи загальну кількість іммігрантів, акцентує увагу на професіях, які приносять відносно високі доходи; Іспанія ввела обмеження для довготривалих контрактів з іноземною робочою силою тощо. Однією з характерних рис сучасної міграційної політики, зокрема європейських країн, є зміщення її акцентів з демографічних чинників (вік, сімейний стан, освітні параметри) на логістичний момент – ефективне розміщення іммігрантської робочої сили у широких межах ринку робочої сили [12, р.41-42]. У цьому зв'язку у багатьох країнах (Данія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Норвегія) здійснюються цільові заходи, які тим чи тим чином розширюють можливості в'їзду малокваліфікованої й сезонної робочої сили. Цікавим моментом у контексті функціонування етнічного бізнесу є кроки таких країн, як Велика Британія, Канада, Німеччина, Нідерланди, Норвегія. Вони послаблюють режим в'їзду для інвесторів і підприємців. Зауважимо, що, як стверджують цитовані вище зарубіжні дослідники, серед останніх – значна частина започатковують середній і малий бізнес, зокрема і етнічний, на продукт якого є попит у перелічених країнах.

У процесі аналізу впливу офіційної політики поліетнічних держав на функціонування етнічного бізнесу, зокрема в імміграційному контексті, є їх заходи щодо більш жорсткого регулювання нерегулярної (нелегальної) імміграції, пошукачів притулку, біженців. Скажімо, Канада, Сполучені Штати Америки й інші держави вводять додаткові заходи технічного контролю за тими, хто сюди прибуває, а Велика Британія інтенсифікує з іншими країнами обмін інформацією, зокрема біометричною інформацією.

Новітні умови функціонування етнічного бізнесу ми пов'язуємо з формуванням транснаціональних соціальних просторів (ТНСП), поява яких, за спостереженнями дослідників етнічності [15; 16; 17; 18; 19], з чим ми також погоджуємося, зумовлена трьома такими факторами, як етнічні спільноти, міграції, діаспори. Зв'язок між цими факторами вибудовується у такій ієрархії: міграції – діаспори – етнічні спільноти. Міграції є найбільш рухливим елементом цієї ієрархії. Вони, в свою чергу, мають кілька складових у залежності від мети міграції: ті, хто планує перебиратися до інших країн на постійне місце проживання; ті, хто прибув на певний, але тривалий час; ті, хто прибув на певний, але короткий час. Можна передбачити, що, у зв'язку з більш жорсткими регулятивними імміграційними заходами, значну частину серед іммігрантів складатимуть представники другої і третьої груп. Діаспорні спільноти є більш стійкими утвореннями, які формувалися впродовж тривалого часу і які час від часу поповнюються мігрантами. Етнічні спільноти, зазвичай, - це результат процесу трансформації діаспор, який супроводжується послабленням, а подеколи і втратою маркерів, що є структуроутворюючими для такого роду людських спільнот. У творенні ТНСП саме мігранти з їх високим ступенем рухливості і не завжди стійким почуттям етногравітації [20, с.109] відіграють основну роль. У цьому контексті В. Євтух підкреслює: «Логічно, що і транснаціональний соціальний простір розглядається у тісній взаємодії з міграціями, оскільки саме мігранти, котрі як вихідці із тієї чи тієї етнічної спільноти, тієї чи тієї країни є етнофорами, великою мірою визначають функціонування етнічності у цьому просторі. За переконаннями європейських дослідників, з чим можна повністю погодитися, саме завдяки мігрантам відбувається переміщення етнічності із одного «контейнерного» суспільства в інші суспільства, власне одна етнічність проникає у кілька суспільств, взаємодіє з етнічностями, які існують у цих суспільствах і таким чином твориться транснаціональна етнічність» [15, с.19-20].

З транснаціональним соціальним простором пов'язані нові умови функціонування етнічного бізнесу і, звичайно, його розміщення. Важливо брати до уваги той факт, що сьогодні міграції – це не механічне

переміщення людей між місцинами проживання, а комплексне явище, яке реалізується унаслідок рухів між соціальними, економічними, культурними і політичними сферами глобального світу. І все це завдяки тому, що мігранти є носіями різноманітних соціальних, економічних, культурних, політичних ідей, поглядів. Нова риса сучасних мігрантів – це те, що вони не поривають зв'язків зі своєю етнічною батьківщиною, а, навпаки, прагнуть підтримувати й зміцнювати ці зв'язки з ними. Тому й досліджуючи «поведінку» їхньої етнічності у нових умовах, слід вивчати не лише переміщення їх з одного місця в інше, з одного докільця в інше, з однієї мережі соціальних відносин в іншу (на цьому, до речі, концентрувалася увага дослідників попередніх періодів). Саме такий симбіоз лежить в основі творення спільнот, котрі не залишаються у межах конкретних національних «контейнерів», а простягаються над їх кордонами, у ході чого мігранти синхронно вибудовують й підтримують багатопланові соціальні відносини, котрі поєднують суспільства їхнього походження і суспільства їхнього нинішнього проживання. У цьому контексті В. Євтух звертає увагу на кілька моментів, «...які посилюють роль міграції (тепер уже транснаціональної): 1) стрімкий розвиток транспорту і комунікаційних технологій зв'язують сьогодні людей набагато швидше і набагато ефективніше, ніж раніше; 2) за умов неймовірно стрімкого поширення Інтернету, сателітного радіо й телемовлення національні кордони втрачають свою попередню значущість; 3) з появою транснаціонального соціального простору стають більш слабкими зв'язки між соціальними і географічними просторами» [15, с. 20]. Таким чином, у новітніх умовах може змінюватися конфігурація розміщення етнічного бізнесу. З часом буде послаблюватися прив'язаність етнічного бізнесу до чіткого визначення його локалізації, принаймні, тих його акторів, котрі займаються поставкою продуктів цього бізнесу і, особливо, послуг, які пов'язані з його етнічною специфікою. У цьому випадку зростатиме роль електронних та інформаційних ресурсів, а також мереж замовлень та доставки до споживача кінцевого результату (продукту) через Інтернет та пошту, за допомогою яких будуть вибудовуватися своєрідні мережі забезпечення розвитку етнічного бізнесу. При цьому формується нова тенденція: осередки виробництва продуктів етнічного бізнесу можуть перебувати в одній країні, а їх збуту – в іншій.

Отже, аналіз чинників, які визначають, або, принаймні, суттєво впливають на функціонування етнічного бізнесу, дає можливість зробити такі висновки. Щонайперше, ці чинники можна поділити на дві групи: а) об'єктивного і б) суб'єктивного характеру. До першої групи належать такі: поліетнічний склад населення більшості країн сучасного світу та етнічна диверсифікація в новітніх умовах у самих країнах формує середовище для організації та розвитку етнічного бізнесу. Саме у таких країнах зафіксовані могутні осередки етнічного бізнесу; нарощування міграційних потоків стає доконаним фактом суспільних процесів на міжнародному, регіональному, національному і локальному рівнях й стимулює і етнічний бізнес, носієм якого є, передусім, іммігранти, перетворює його у стійкий маркер підприємницької діяльності у поліетнічних країнах. До другої групи ми відносимо: рівень міжетнічної толерантності у країнах, де проживають вихідці з інших країн світу (у більшості із країн, які стали центром нашої уваги, він є таким, що не може негативно впливати на тенденції розміщення етнічного бізнесу), і політика держав стосовно функціонування етнічного бізнесу, передусім щодо його носіїв (вона, залишаючись чітко регламентованою і такою, що встановлює більш жорсткий контроль за переїздом у країну нової робочої сили, у тому числі і носіїв етнічного бізнесу, є сприятливою для його розвитку, оскільки середній і малий бізнес є у цих країнах одним із стратегічних пріоритетів їх соціально-економічного розвитку).

Література:

1. Barrett G. A. Ethnic Minority Business: Theoretical Discourse in Britain and North America / G. A. Barrett, T. P. Jones, McEvoy. – Urban Studies. – 1996. – 33 (4-5). – P. 783-809.
2. Baycan-Levent T. Migrant Entrepreneurship in a Diverse Europe: Sustainable Development / Tuezin Baycan-Levent, Peter Nijkamp [Electronic resource]. – Mode of access: dare.uvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/15386/20070014.pdf?sequence=5 – P. 2.
3. Cross M. Ethnic Minorities and Industrial Change in Europe and North America / M. Cross (Ed.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – XVIII. – 342 p.
4. Бредникова О. Этничность «этнической экономики» и социальные сети мигрантов / О. Бредникова, О. Паченков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.indepsocres.spb.ru/sbornik8/8r_bred.htm
5. Радаев В. В. Этническое предпринимательство: мировой опыт и Россия / В. В. Радаев // Политические исследования. – 1993. – № 5. – С. 79-87.
6. Bonacich E. Theory of middleman minorities / E. Bonacich // American Sociological Review. – 1973. – Vol. 38 (October). – P. 583-594.
7. Dana L. Towards a Synthesis: A Model of Immigrant and Ethnic Entrepreneurship / L. Dana, M. Morris // Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship. – Cheltenham: Edward Elgar, 2007. – P. 803-811.
8. Hatz G. Die Maerkte als Chance fuer Auslaender – Auslaende als Chance fuer Maerkte / G. Hatz // Leviathan. Zeitschrift fuer Sozialwissenschaft. – 1997. – Sonderheft 17. – S. 170-191.

9. Light I. Immigrant and Ethnic Enterprise in North America / I. Light // *Ethnic and Racial Studies*. – 1984. – Vol. 7. – № 2. – P. 195-216.
10. Ethnicity and Race by Countries [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.infolease.com/ipa/A0855617.html>
11. Race and Ethnicity in the United States [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/11749056>
12. OECD. *International Migration Outlook 2013*. – Paris: OECD Publishing, 2013. – 419 p.
13. Supporting entrepreneurial diversity in Europe – Ethnic minority entrepreneurship / Migrant entrepreneurship. Conclusions and recommendations of the European Commission's Network «Ethnic Minority Business». – Brussels: ENTRE. E. 1. / TJD (2008), 2008. – 17 p.
14. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами Європейського соціального дослідження. 2005-2007-2009-2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. – Київ, 2012. – 119 с.
15. Євтух В. Етнічність в транснаціональному соціальному просторі: дизайн дослідницького проекту / В. Євтух // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – 2013. – № 1. – С. 3-26.
16. Portes A. Conclusion: Theoretical Convergencies and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism / A. Portes // *International Migration Review*. – 2003. – Vol. 37. – № 3. – P. 874-892.
17. Portes A. Transnational Entrepreneurs: An Alternative Form of Immigrant Economic Adaptation / A. Portes, W.J. Haller, L.E. Guranizo // *American Sociological Review*. – 2002. – Vol.67. – № 2. – P. 278-298.
18. Pries L. Transnational Societal Space: Which Units of Analysis, References and Measurement/ Ludger Pries // *Rethinking Transnationalism: The Meso-link of Organisations* / Ed. Ludger Pries. – London: Routledge, 2008. – P. 1-20.
19. Understanding Transnational Entrepreneurship through a Network Lens [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.wlu.ca/documents/301555/through_a_Network_Lens_main_docum
20. Євтух В. Етнічність: Енциклопедичний довідник / В. Євтух. – Київ : Фенікс, 2012. – 396 с.